

MEDÂRİC YÜRÜYÜŞÜ

BÖLÜM 5

GİRİŞ 4

Resûlullah Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem Veda Hutbesi aracılığıyla bu fâni âleme ve ümmetine dinini emanet edip veda ettiği zaman iki temel prensip üzerinde dini koruma altına almıştı. Bunların biri sürekli eğitim diğeri sürekli otokontroldü.

Sürekli eğitim prensibinde diploma alıp kenara çekilmek düşünülmeyip yaşadıkça okuyan, dinleyen, eğitilen insan olmak varken sürekli otokontrol prensibinde ise herkes birbirine Allah'ı, cenneti ve cehennemi hatırlatıyor, mümin müminin velisi gibi elinden tutuyor, ona yardım ediyor, onu yanlışlardan engelliyordu.

Enes radiyallahu anhdan rivayet edildiğine göre Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurmuştur: “*Din kardeşin zalim de mazlum da olsa ona yardım et.*” Bir adam, “Yâ Resûlallah! Kardeşim mazlumsa ona yardım edeyim ama zalimse de nasıl yardım edeyim, söyler misiniz?” deyince Peygamberimiz, “*Onu zulümden alıkoyar, zulmüne engel olursun. Şüphesiz ki bu ona yardım etmektir*” buyurmuştur.¹

Bu derece bir otokontrolle birbirini sahiplenerek tek vücut ümmet olma hâlini oturtmuştu Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem.

*

Bu din bize Allah'tan emanet olarak gelmiş, ashab-ı kiram emaneti bir sonraki nesle başarıyla taşımıştır. Fakat hicretin 150. senesine doğru İslam toplumunda bu mübarek anlayış şeytan tarafından bozulmaya çalışılmış, ufak tefek kırıklıklar ve sorunlar oluşmuştur. 200-250. senelere gelindiğinde bu kırılma çatlağa dönüşmüş hatta Medine'nin dışında yönelebilecek yön varmış gibi bir düşünce meydana gelmiştir. O kadar ki hicretin dördüncü ve beşinci asrına damga vuran bir fitne olarak Bâtınîlik bu sıralarda doğmuştur.

Bâtınîlik tarif olarak tam anlamıyla Allah'ın dinini zevklere ayarlama ekolüdür. Örneğin insanlara “Namaz kıl” denildiğinde “Biz namazdayız, namaz Allah'ın huzurunda secde etmektir, benim kalbim her daim Allah'ın önünde secde vaziyetindedir” sözleriyle kendilerini namazda kabul ediyorlardı veya “Madem Müslümanısın, Kur'an oku” denildiğinde “Kur'an beni okuyor zaten” yollu sözler söylenir olmuştu. Günümüzde aynı zihniyet sözlerinin bir bölümü “Benim kalbim temiz” gibi cümlelerle hâlâ devam etmektedir. Bu tip ekolleri şeytan piyasaya sürmüştür çünkü şeytanın Mekke'deki putçuluk mantığıyla bir daha revaç bulamayacağını Veda Hutbesi'nde Efendimiz ilan etmişti. Yani şeytan insanları yeniden Lât'a, Uzza'ya döndüremeyecek ama başka silahlar deneyecekti.

100. seneden sonra Emevîler fetihlerle şımarmış, Şam'a altın yağıyorken Abbâsîler onları elli sene sonra devirmiş, altınlarını ele geçirmişler. Fetihler, şehir kurlar, icraatlar derken ‘Artık dünya bizim’ düşüncesinde bir ortam oluşmuş. O dönemde Hârûn Reşid'in Bizans kralına yazdığı, bugün dünya diploması tarihine geçmiş bir mektup vardır. Mektup “adi herif” ile hitap eden cümlelerle başlar ve Bizans kralı bu mektup karşısında ordusunu geri çekmek

¹ Buhârî, Mezâlim 4, İkrâh, 6; Tirmizî, Fiten, 68

durumunda kalır. Demek ki o zamanlar büyük bir eski imparatorluk olan Bizans'ı ürkütmek için Hârûn Reşid'in bir mektubu yetiyormuş.

Bir gün Hârûn Reşid ile yaveri sarayda bulutları seyrediyorken Bağdat'a yağmur yağacağını konuşmuşlar. Ancak bulutlar çekip gitmiş, hava aydınlanmış, yağmur yağmamış. Yaveri, "Efendim yine bulutlar gitti, Bağdat kurak kaldı" deyince Hârûn Reşid, "Bulutlar nereye giderse gitsin vergisi bana gelmeyecek mi?" cevabını vermiş. Yani bulutlar Bizans'a da gitse Hârûn Reşid yağmurun beslediği ekinin vergisini alıyordu. Onlara "Savaşmamak için bana vergi ödeyeceksin" şartını koymuştu.

O günün haritalarında İslam orduları bugünkü Azerbaycan'ın içine kadar girmişti. Zenginlik, hükümlanlık, söz dinletme ve teori üretme açısından çok hızlı bir büyüme vardı. Ancak bu hızlı büyüme oranına uygun eğitim yapılamamıştı. Ebû Hanîfe, Mâlik, Şâfiî gibi büyük adamlar yetişmiş ama sözgelimi on bin Ebû Hanîfe yoktu. Ebû Hanîfe'nin etrafında imtihanla alınmış, yüz binlerce seçilmiş iki yüz müçtehid adayı da yoktu. O zamanlar İslam devleti, orduları sürekli cephelerde savaşan, iç kargaşalar olmasın diye her gün yeni toplantı yapılması gereken bir devlettir.

Bu durumla beraber sarayda belli makamlara gelmek için birbirini kıran Müslüman nesil de ortaya çıktı. Bütün bu yapılanmanın ortak tehlikesi, dünyanın ahiretten daha öne geçmesidir. Bu İslam'ın kalplerdeki ölümüdür. Dünyanın ahiretten daha öne geçmiş hâli İsa aleyhisselamdan yüz sene sonraki Hıristiyanlıktır. Haçlı ordularının insan katlederek, zulümler yaparak Anadolu'ya ve Kudüs'e gitmelerinin sebebi de dünyanın önlerinde durması, ahireti arkalarında bırakmalarıydı.

İslam'ın bu makas değiştirmesine karşı şeytanın getirdiği zenginlik ve hükümlanlık şımarıklığıyla ortaya çıkan sıkıntıyı düzeltmeye çalışan, *evliyaullah* diye bildiğimiz, Allah'ın veli kulları insanların camilere gelip onlara fetva sormalarını beklemeksizin ashab-ı kiramdan emanet alınan sistemle Allah'ın dinini kasaba kasaba, köy köy, ev ev dolaşarak ihya etmek ve nurun sönmemesini sağlamak için çalıştılar. Bu çalışmada "Kur'an ve hadis-i şerifler hiçbir şekilde tartışılmaz. Asıl hedef ahirettir, dünya değildir. Fetihler olmuş veya olmamış, biz cenneti kazanmadıktan sonra ne önemi var?" şuurunu oturtular. Eğer Müslümanlık bu tehlikeyle yüz yüze gelmediyse tehlikeyi çok erkenden hissedip gönülleri düzeltmeye, akılları ahirete yönlendirmeye çalışan Allah dostları sayesinde. Bu riski erken hissetmelerinin nimeti üzerimizde hâlâ durmaktadır.

Bu dönemde bahsettiğimiz muhteşem kıyamı başlatan Allah dostlarının yaptığı mobilleşmeydi. Sanki her biri cehennemde başında, zebanilerin attığı insanların elinden tutup "Ne olursun gel!" der gibi onları çıkarmaya çalışmışlardı. Sadece ayaklarına gelenlere ders verip "Yarın yine gelersin" diyen bir hoca gibi değil, bir annenin evladına sarılışı gibi nesle sarıldılar. Bereket de buradan kaynaklandı.

*

Hasan-ı Basrî bu çalışmayı başlattığında Basra'da iki yüz yıl yaşamadı. O insanlar da bizim kadar, belki bizden daha kısa yaşadılar. Ama bıraktıkları iz bin iki yüz senedir devam ediyor. Neden? Çünkü bir annenin evladına olan o bağına basışı, evladı ağlayınca ağlayışı, kendi yemeyip evladını yedirmeye çalışması yüreklerinde vardı. Çoğu Kureyş'ten kimseler değil bunların ve çoğu da yola bir evliya gibi başlamadılar. Şahsî bir özellikleri de yoktu. Allah

Teâlâ kıyamete kadar onları taklit eden, onlar gibi olmaya çalışan herkese aynı bereketi verecektir.

Mesela derler ki ismini sık sık andığımız Fudayl bin İyâd önceleri değirmen hırsızymış. Hayat yoluna ilk çıktığında hırsızmış. Bir gün tam çalacağı şeyi alırken bir değirmenden düşmüş. O düşmesini Allah'tan bir tokat olarak kabul etmiş. "Hâlâ tövbe etmeyecek misin Fudayl?" demiş kendine ve o yaştan sonra tövbe etmiş. Demek ki asgarî 30 yaşındaydı o zamanlar. Çünkü çocuk olsa adı hırsıza çıkmazdı herhâlde. Sonra kaç sene yaşadı, kendini geliştirdi, ıslah oldu da nesil yetiştirdi... Allah ondan razı olsun. Demek ki zaman da bereketlendi ve onlar için karşılardakilere söyledikleri sözler müessir hâle getirildi Allah Teâlâ'nın eliyle.

Bu insanlar, zamanlarının ümmet ve din emanetini omuzlamış samimi müminler, âlimler, Allah dostları, Kur'an'ı ve Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem hadистерini özümsemiş bir nesildi. Yaptıkları çalışma, onlardan bir-iki asır sonra bugün 'tasavvuf' olarak bildiğimiz hareketliliği sağladı. Ama onlar parti-dernek karar gibi "Biz tasavvuf ekolü diye bir yapı oluşturuyoruz" sloganıyla kampanya başlatmadılar. Tasavvuf denen adlandırma asırlar sonra ortaya çıktı, bugün yaygınlaştı ve üzerine doktora tezleri yazıldı.

O zamana günümüzden bakınca şöyle düşünüyoruz: Mesela Ebû Bekir radiyallahu anh, Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem vefat ettiği gün "Bu mübarek cenaze burada dursun, biz İslam'ın başına birini seçelim" diye Benî Sâide'nin çardağında halife seçmeselerdi İslamiyet bugüne gelir miydi? Gelemezdi. Parça parça olurdu Müslümanlar. Musa aleyhisselâmın ümmetinin başına gelen bizim de başımıza gelirdi. O gün Ömer radiyallahu anh dâhil herkes ağlarken -Allah Teâlâ'nın lütfuyla- Ebû Bekir, 'Asıl mesele peygamberin davasına sahip olmaktır' dedi. İşte bu makam Ebû Bekirlik makamıdır. Rabbim şefaatine hepimizi nail etsin.

Fakat Ebû Bekir yapmasaydı İslam'ın bugüne gelmesi için Allah başka bir sebep yaratırdı elbette. Biz zahir sebepler üzerinden yorum yapıyoruz. Allah hepsinden razı olsun.

Ebû Bekir radiyallahu anhın bahsettiğimiz çıkışını ele aldığımız dönemin kargaşasında Fudayl bin İyâd'lar, Hasan-ı Basrî'ler yaptı. Bağdat dünyanın kasasına dönmüş servet yağıyorken, en iyi Müslüman bile biraz bal tutunca parmağını yalıyorken, saray yavaş yavaş Ömer bin Abdülaziz'den sonra dünyalık bakımından iyi bir hâle geliyor ve İslamiyet esasen var olma nedeninin aksine doğru kaydırılıyor Hasan-ı Basrî'ler, Fudayl bin İyâd'lar Ebû Bekir radiyallahu anhın hissettiğini hissettiler. Böylelikle sürekli eğitim ve sürekli otokontrol mekanizmasını mobil hâle getirdiler.

*

Onların yaptığı işi biz *Hilyetü'l-Evliyâ* isimli kitapta görürüz. İsfahânî'nin bu eseri uzun, büyük hacimli bir kitaptır. Ashab-ı kiramı başa alarak bu bahsettiğimiz özellikle tâbiîn ve tebeü't-tâbiîn nesillerinin hamlesini anlatır. Amacı dünya bir tur önde duruyormuş gibi Müslümanlar'ın gözünü bürüme tehlikesine karşı asıl İslam ve Mekke'yi fetheden ruh ile Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem etrafında kenetlenen o mübarek insanların hâlet-i ruhiyesini öne çıkarma arzusudur. Kitabı baştan sona okuyacak olsak özetinin bu olduğunu

görürüz. ‘Dünyayı arkaya at, ahireti hedef olarak önüne koy, asıl hedef cennettir’ ruhuna dair konuşulacaksa kitap buna örnek sayılacak binlerce menkıbe içerir.²

Hasan-ı Basrî’yi -rahmetullahi aleyh- sultan olarak bu isimlerin başına koyalım. Çünkü Ömer bin Hattâb’ın elini öpmüş bir çocuktuktu o. Yani sahabileri görmüştü. Allah hepimizi şefaathine nail eylesin. Çoluk çocuk sahibi, bazısı ticaret erbabı bu kişiler adeta insanüstü emeklerle dine hizmet için çalışmışlardı. Örneğin Muhammed ibni Sîrîn zeytinyağı tüccarıydı. Hem ticaret yapmış hem helal kazanma eğitimine dönüştürmüştü ticaretini. İnsanlara böylece örnek olmuşlardı.

*

İslam ve Kur’an eskimeyeceğine göre, o zamanlar Kur’an’ın inişinin üzerinden iki yüz sene bile geçmemişken bu sorunlar neden müminler olarak karşımıza çıktı?

Öncelikle dinin yayıldığı toprak çok hızlı ve çok fazla büyüdü. Efendimiz sallallahu aleyhi ve sellem vefat ettiğinde bugünkü Arap yarımadasının tamamı dahi İslam toprağı değildi. Fakat hicretin 200. senesine gelindiğinde Müslüman nüfus hiç değilse 3 milyonu bulmuştu. Sürekli büyüyor ve bu büyümeye paralel eğitim yapılamıyordu. Çünkü eğitim insanları bir fıçıya sokup boyamaya benzer bir iş değildi.

Çağımızın modern imkânlarına rağmen bir kişinin eğitimine harcanan süre ve emeğin büyüklüğü ortadayken bu kıyas daha rahat yapılabilir. Dörder sene ilkokul, ortaokul, lise, üniversite; toplam on sene sonunda insanın eğitildiği kabul edilmektedir. Üstelik yorulunca, bunalınca, tehlike veya hastalık olunca uzaktan eğitim de yapılabilir.

Bir de o zamanı düşünelim: Hicretin 190. senesi Bağdat’ında Hârûn Reşid bir kâğıt atölyesi kurarak ilki gerçekleştirmiş. Bu atölyenin kurulma maksadı sarayın ihtiyaçlarıyla ilgiliydi. Mevcut bir zorluk vardı; bu zorluk bidatlerin ve din adına yalan konuşmanın önünü açmıştı. Bir yığın uydurma hadisin varlık nedeni budur. Mesela camide biri çıkıp “Patlıcan yiyen ölmez” diyordu. Camiye ilk defa gelmiş gariban da “Camide sakallı biri bunu söyledi” deyip “Bundan sonra patlıcan yeriz, ölmeyiz” diye inanıyordu. Bu Resûlullah aleyhissalatü vesselamın sözü müdür, değil midir inceleme imkânı geniş biçimde yoktu. Yapılabilecek şey Ahmed bin Hanbel’i Bağdat’ta bulup ona sormaktı. Bugünkü imkânların genişlik ve rahatlığının o gün için tam darlık ve zorluk olarak ters biçimde var olduğunu düşünebiliriz.

Buna Müslümanlar arasında savaşların olması, grupların, daha sonra ‘mezhep’ olarak adlandırılan farklılıkların yanlış tarafa çekilmesi gibi sebepleri de ilave ettiğimizde İslam iki büyük saldırı ile karşılaşmıştı:

Bu büyük saldırının ilki felsefedir. Felsefe her şeyi akılla, düşünceyle çözüp ilerletmek demektir. Bu da vahyi ikinci plana düşürmektir. Hasan-ı Basrî’ler, Fudayl bin İyâd’lar ve diğer muhteşem isimler tasavvufun ilk temel çalışmalarını yapmışlardı. Şeytanın ilk darbesine karşı müthiş bir savunma yaparak İslam’ın zihinlerde doğru yere oturarak

² *Hilyetü’l-Evliyâ* Allah dostlarının, evliyaların içlerinden gelen haykırıışlarının ve akıttıkları gözyaşlarının tarifidir. Türkçesinden okuyunca aslının lezzeti alınır mı bilemiyorum. Mümkün olduğu kadar ana dilinden okumak lazımdır. Bu kitap biraz zor gelirse İbnü’l-Cevziyye’nin *Sıfatü’s-Safve* isimli kitabı bunun özetidir. Tekrarları çıkarmış, anlaşılmaz kelimeleri biraz daha anlaşılır hâle getirilmiş, büyük bir cilt şeklinde özetlenmiştir. Baskısına göre dört veya on cilt olanı vardır. Bu da pek mübarek bir kitaptır. Biraz daha genişletilmiş hâli Zehebî’nin *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*’sıdır. Ancak bunda iyi-kötü herkesin hayatı olup bahsettiğimiz kitaplarda sadece Allah dostlarının hayatı yer almıştır.

dünyadan ayrılan bu neslin ardından şeytan Bağdat'a tekrar giriş yaptığında felsefeye din gibi sarılmış bir nesil buldu. Aristo'nun Hasan-ı Basrî'den değerli tutulduğu medreselerin olduğunu gördü ve bunu değerlendirdi.

Şeytanın diğer büyük saldırısı hicretin 3 ve 4. asrında oldu. Yılanlar İslam toprağını ejderha gibi dolaştı. O yılanlar hâlâ ölmüş değildir.

Bu yılanlardan biri dini 'özü ve kabuğu' diye ayıran bir tasniftir. Bu "Biz Müslümanız elhamdülillah" diyen ama "Madem Müslümansın niye cihat etmiyor, infak etmiyorsun Allah yolunda?" dendiğinde "Onlar dinin kabuğu, göstergesi; özü ise kalbi Allah'a bağlamaktır. O bağ Allah ile benim aramda" diye duruşunu gerekçelendiren bir anlayıştı. Bu yılan hâlâ ölmemiş, yaşamaktadır. Yılanın başını ezmekte Allah dostlarının çokça emeği görülmüştür. Örneğin İbni Teymiyye iki ayağıyla bu yılanın üstüne basmıştır. Selçuklu devletinin Melikşah devrinde tekrar dirilmiş, Bâtînlilik ve Şiilik akımlarıyla da her yıl bir kabuğu yeniden yaratılmıştır. Günümüzde hâlâ 'laiklik' kisvesi altında devam etmektedir.

Laiklik, Allah'a belirli hakları tanıyıp gerisini kendine tanıma düşüncesidir. Allah'a bir pay veriyorsun hayattan ama o payda siyaset, ticaret ve başka konular yok. Onlar Allah'ın payına düşmüyor. Allah'ın payına daha çok mezarlıklar, düğünden sonraki evlilik duaları, evdeki bireysel hayat gibi bölümler düşüyor. Böyle bir anlayışı uygulamak şöyle dursun, dillendirmek dahi -neûzübillâh- insanın İslam'dan çıkması anlamına gelir. Bu birinci büyük yılan hâlâ İslam toprağındadır. Hem o kadar büyümüştür ki Müslümanlar'ın cebinde, kasasında, kurdukları İslam vakıflarında da dolaşabiliyor.

Diğer büyük yılan ise Allah Teâlâ'nın kullarından yapmalarını istediği kalp amellerinin zayıflatılmasıdır.

Kalp ameli nedir? Şöyle ki bedenle yapılan ameller vardır. Örneğin namaz bedenle, zekât ve hac ise beden ve parayla yapılan ibadetlerdir. Kur'an'da "*Eğer müminseniz yalnızca Allah'a tevekkül edin*"³ buyruluyor. Yani Allah'ın bizi yalnız bırakmayacağına inanacağız. "Allah benim Rabbimdir" deyip Allah'a güveneceğiz. Buna tevekkül denir. Tevekkül bir kalp amelidir. Haşyetullah (Allah'tan korkmak) nasıl bir ibadettir? Enfâl suresinin 2. ayetinde "*Müminler o kimselerdir ki Allah'ın adı anıldığında yürekleri titrer*" buyrulur. Haşyetullah, Allah korkusu demektir. Bu bir tiyatro olarak uygulanamaz. Bu da kalbin amelidir. Allah sevgisi, riya karşıtı yaşamak ve ihlas da kalp ameline örnektir. "Seni çok seviyorum babacığım" diyen bir çocuğa "Göster bakalım" denince ne gösterebilir? Sevgi gösterilebilir bir şey midir? Sevginin eylemi gösterilebilir ama sevgi gösterilemez. Allah'ı sevmesi de bir müminin kalp amelidir.

Şeytanın ikinci büyük saldırısı, İslamiyet'i özü ve kabuğu diye ayırmaya çalışıp kalp amellerini pasifize ederek bunu başarmasıydı. Bu tehlike zamanımıza kadar geldi ama bugünkü noktasına hiç düşmemişti. Yukarıda geçen kavramlara yer bulmak bile mümkün değil artık hayatımızda. İhlas kelimesi bir slogan gibi ama hayatımızda nereye koyacağımızı bulamıyoruz. Çünkü şeytan kalp amellerini pasifize ederek ve eriterek adeta bitirdi.

Kalp amellerinin başında iman gelir. İman ettiği söylenen insanın sözgelimi birdenbire sakalı beyazlamaz ya da otomatik hafız olmaz. İman eden kişide zahiri manada neredeyse hiçbir değişiklik yaşanmaz. Olan biten tamamıyla kalptedir ve kalp amelleri pasifize edildiği zaman

---

³ Mâide suresi, 23. ayet

aslında iman pasifize edilmiş olur. İman erir, söner. Şeytan ve şeytanın iki ayaklı görünen versiyonları becerip Müslümanlar'daki kalp amellerini pasifize edince İslamiyet'in siyasetten uzaklaştırılmış, cihada kapatılmış, cihat damarı darbe almış bölümünü oluşturması çok kolaydır. Sonra şeytan için laikliği Müslüman'ın sofrasına oturtmak da dükkânına sokmak da insanları laikliğin savunucusu hâline getirmek de kolaylıkla mümkündür.

3-4. asırdan sonra gelen tasavvuf erbabı, Allah onlardan razı olsun, kalp amellerini ihya kampanyası başlatmışlardı. Önceki nesilden Hasan-ı Basrî de bunu yapmamış mıydı peki? Yapmışlardı ancak onların döneminde kalp ameli/beden ameli diye ayırmaya gerek kalmadan topluca 'Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem ve ashab-ı kiramın yolunu ihya etme' adı altında bu iş yapılabilmişti. Onlardan sonraki üç asırda gelen tasavvuf erbabı ise temeldeki bu sorunu çözme hamlesi yapmış ve "Kalp amellerini ihya edelim" demişlerdi. Zaten buradaki açık kapatılmadan da kimseyi cihat için yüreklendirebilmek mümkün değildi. Çünkü hadis-i şeriflerde geçen *vehn* yani dünyevîleşme o hâle geldi ki dışı Müslüman, içi ne olduğu belirsiz, adeta şizofrenik bir nesil çıktı ortaya. Bu nesli düzeltmek için kalp amellerinin öne çıkması gerektiğini düşündüler, isabet de ettiler.

Selçuklu iktidarı döneminde bir valinin bile tasarruflarına müdahale etmek kolay kolay mümkün değildi. Hasan-ı Basrî rahmetullahi aleyh, Haccâc gibi bir zalimin önüne çıkıp diyeceğini demişti bundan sonraki dönemlerde bunu yapmak o kadar kolay değildi. Damgalanıp itham edilmenin bedeli daha ağırdı. Onlar da yapabileceklerini yapıp Allah'a teslim olmak istediler. "Kalp amelleriyle, insanların Allah'a tevekkülü, haşyetullah, havf, recâ ve umut gibi kalp amellerini ihya edersek nesil kendiliğinden toparlanır" diye düşündüler. İsbet de ettiler bu konuda.